

О. Р. Гулько,
здобувач, Львівський національний аграрний університет

ДЕФІНІЦІЯ ПОНЯТТЯ "ЕКОНОМІКО-ЕКОЛОГІЧНИЙ МЕХАНІЗМ ЕФЕКТИВНОГО СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ЗЕМЛЕВИКОРИСТАННЯ"

A. Gulko,
competitor, Lviv National Agrarian University

DEFINITION OF CONCEPT "ECONOMIC-ECOLOGICAL MECHANISM OF EFFECTIVE AGRICULTURAL LAND-TENURE"

Розглянуто дефініцію поняття "економіко-екологічний механізм ефективного сільськогосподарського землевикористання". Визначено послідовність оцінки економіко-екологічної ефективності використання сільськогосподарських земель. Запропоновано критерії оцінки економічної та екологічної ефективності використання сільськогосподарських земель. Систематизовано показники економіко-екологічної ефективності сільськогосподарського землевикористання. Обґрунтовано доцільність авторського визначення сутності та змісту поняття "економіко-екологічний механізм ефективного сільськогосподарського землевикористання" як сукупності важелів та регуляторів організаційного, фінансового, економічного та інформаційного впливу, що органічно інкорпоровані до системи управління ефективного використання сільськогосподарських земель, визначеність завдань і функцій яких у збалансованому взаємозв'язку сприяє досягненню оптимального співвідношення між економічно доцільними та екологічно безпечними формами і видами використання сільськогосподарських земель з метою забезпечення соціально-економічні потреби населення.

Definition of concept "economic-ecological mechanism of effective agricultural land-tenure" is considered. The sequence of estimation of economic-ecological efficiency of the use of agricultural earth is certain. The criteria of estimation of economic and ecological efficiency of the use of agricultural earth offer. The indexes of economic-ecological efficiency of agricultural land-tenure are are systematized. Expediency of authorial determination of essence and maintenance of concept "economic ecological mechanism of effective agricultural land-tenure" is reasonable, as totalities of levers and regulators of organizational, financial, economic and informative influence, that the managements of the effective use of agricultural earth organically incorporated to the system, definiteness of tasks and functions of that in the balanced intercommunication assists the achievement of optimal betweenness by economically expedient and environmentally sound forms and types of the use of agricultural earth with the aim of providing socio-economic necessities of population.

Ключові слова: механізм, землекористування, землевикористання, економічна ефективність, екологічна ефективність, економіко-екологічний механізм.

Key words: mechanism, land-tenure, land-tenure, economic efficiency, ecological efficiency, economic-ecological mechanism.

ВСТУП

Ефективне (екологічно безпечне, економічно доцільне та соціально справедливе) використання земельних ресурсів є основною умовою життєдіяльності суспільства, його стабільності та гармонійного розвитку, стрижнем формування продовольчої безпеки держави. Проте ряд екологічних та соціально-економічних проблем, які загострилися у період реформування земельних відносин на селі, призвели до зниження ефективності сільськогосподарського землевикористання. Тож питання ефективності використання земельно-ресурс-

ного потенціалу на селі набуває особливої актуальності й потребує глибоких наукових досліджень.

Завдання науки полягає в тому, щоб забезпечити комплексне суспільно-природне розуміння процесів та змін, які відбуваються у навколишньому середовищі під впливом господарської діяльності аграріїв. Це дуже складне завдання, оскільки дві взаємопов'язані проблеми — "задоволення потреб суспільства" та "можливості біосфери" — слід розглядати та вирішувати одночасно з розробкою оптимальних, екологічно безпечних варіантів взаємодії природи, суспільства і агропромисло-

Рис. 1. Послідовність оцінки ефективності використання сільськогосподарських земель

вого виробництва, управління процесами землекористання в сільському господарстві [6, с.179—183].

АНАЛІЗ ОСТАННІХ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Вивченню питань ефективного використання земель приділяється значна увага, про що свідчать численні публікації в наукових виданнях. Великий вклад у вивчення проблеми ефективного використання та охорони земельних ресурсів зробили такі вчені, як В.Г. В'юн, В.В. Горлачук, Д.С. Добряк, П.Т. Саблук, А.Я. Сохнич, М.Г. Ступень, А.М. Третяк та ін. Проте незважаючи на широкий спектр проведених досліджень і узагальнень, до тепер не сформовано єдиного підходу до глумачення поняття "економіко-екологічний механізм ефективного сільськогосподарського землекористання", не визначено чітко критерії та не систематизовано показники економіко-екологічної ефективності використання сільськогосподарських земель. Тож перелічені питання не втратили своєї актуальності й на сьогоднішній день потребують подальшого дослідження та узагальнення існуючих теоретико-методологічних підходів.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Завдання статті:

- розглянути дефініцію поняття "економіко-екологічний механізм ефективного сільськогосподарського землекористання";
- встановити критерії оцінки економічної та екологічної ефективності використання сільськогосподарських земель;
- систематизувати показники економіко-екологічної ефективності сільськогосподарського землекористання.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕНЬ

Розгляд дефініції поняття "економіко-екологічний механізм ефективного сільськогосподарського землекористання" варто розпочати з вивчення поняття "механізм". Трактуючи сутність даного поняття науковці брали до уваги сполучення об'єктних і суб'єктних факторів, кожен з них адаптував зміст даного терміну до вирішення завдань власного дослідження з метою най-

повнішого розкриття визначених проблем. Як зауважує німецький професор Лутц Крушвіц, "... немає правильного чи неправильного визначення. Терміни можна створити, лише враховуючи цілі досліджень" [4, с. 22].

У цілому поняття "механізм" широко використовується у економічній літературі і в загальному вигляді під ним розуміється взаємозв'язок між об'єктами, який забезпечує перетворення якогось типу рушійних сил в інший, або у відповідний результат. Проте, на думку автора, під механізмом більш доцільно розуміти цілісну систему важелів, які мають використовуватись в якості інструментів впливу на процеси господарської діяльності.

Коли ж мова йде про механізм ефективного використання, насамперед на увазі маєтись економічність (розумна і раціональна економія ресурсів) функціонування суб'єкта господарювання, а також його результативність (досягнуті результати у порівнянні з цілями, зіставлені з використаними для досягнення цих цілей ресурсами). На думку автора, ефективно використання — це процес досягнення найвигідніших показників, характеристик, співвідношень.

При розгляді питань використання земель, слід наголосити, що на переконання вчених процес землекористання слід відрізнити від традиційного змісту процесу землекористування [7, с. 55], при цьому другий необхідно розглядати як складову частину процесу використання земельних ресурсів (землекористання) [1, с. 81—82]. У зв'язку з цим землекористування необхідно розглядати як процес задоволення інтересів суб'єкта (суб'єктів) землекористування за допомогою вилучення із земельних ресурсів їх складових частин та похідної від них продукції, а землекористання — як процес задоволення інтересів суб'єкта (суб'єктів) земельних відносин (землевласників та землекористувачів) за допомогою процесу землекористування та процесу вироблення нових продуктів і пов'язаний з цим набір відповідних послуг [5, с. 44].

Технічні (природничі) та соціально-правові фактори виробництва визначають економіко-екологічні результати землекористання, а тому в економіко-екологічному відношенні сільськогосподарське землекористання

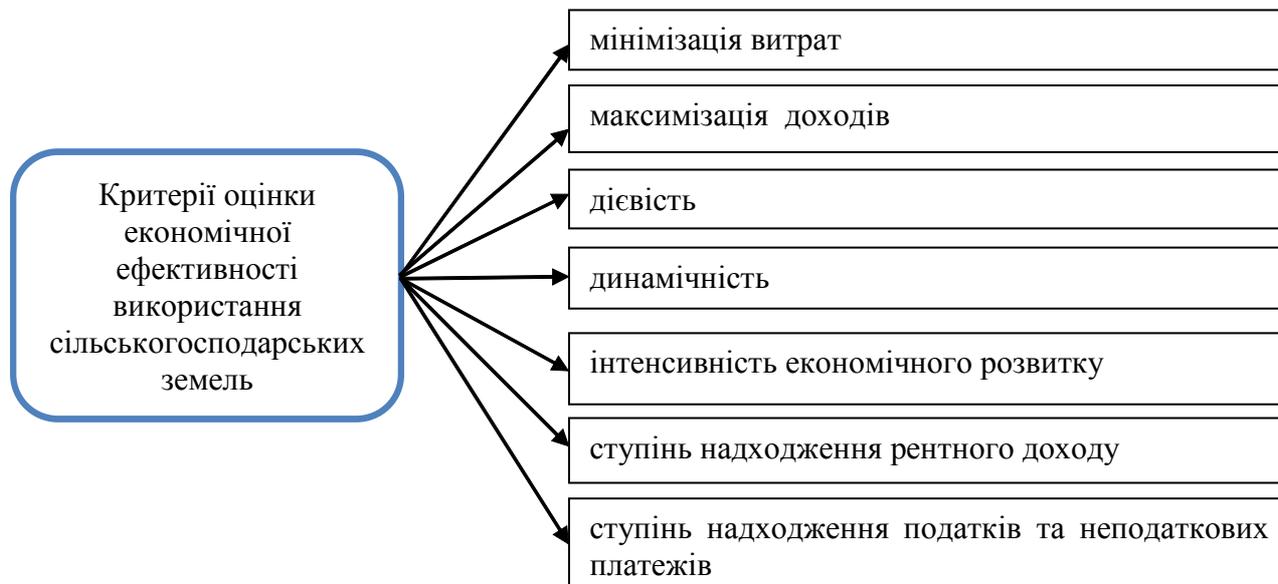

Рис. 2. Критерії оцінки економічної ефективності використання сільськогосподарських земель

ристання варто визначити як складну систему використання, відтворення та поліпшення сільськогосподарських земель, яка сформована на основі всієї сукупності земельних та інших суспільно-виробничих відносин, що виникають у процесі сільськогосподарського виробництва та формують комплекс земельних правовідносин, за яких досягається оптимальне співвідношення між економічно доцільними та екологічно безпечними формами і видами використання сільськогосподарських земель та забезпечуються соціально-економічні потреби населення [5, с. 46].

При визначенні методики оцінки ефективності сільськогосподарського землевикористання варто виходити з наступних позицій.

По-перше, функція економіко-екологічного механізму ефективного використання сільськогосподарських земель заснована на наявності зворотного зв'язку між управляючою і керованою системами, тому функціонування даного механізму передбачає моніторинг, на основі якого має здійснюватись систематичне та безперервне збирання, аналіз і використання інформації щодо його функціонування для корегування основних його

структурних елементів — методів, інструментів, заходів з метою прийняття ефективних управлінських рішень у сфері земельних відносин.

По-друге, окрім моніторингу необхідне також періодичне оцінювання економіко-екологічного механізму ефективного використання сільськогосподарських земель, що передбачає визначення доречності та дотримання стратегічних цілей, відстеження ефективності та результативності, впливу та сталості у його функціонуванні на господарські процеси. Оцінка має забезпечувати достовірну, корисну інформацію та надавати змогу використовувати уроки з набутого досвіду в процесі прийняття управлінських рішень.

По-третє, оцінка ефективності — це сукупність аналітичних методик вивчення і вимірювання фактичних результатів використання сільськогосподарських земель, яка дозволяє визначити, в якій мірі діяльність державних інститутів відповідає проголошеним національним цілям.

Отже, оцінка ефективності використання сільськогосподарських земель, на думку автора, має здійснюватися у наступній послідовності (рис. 1).

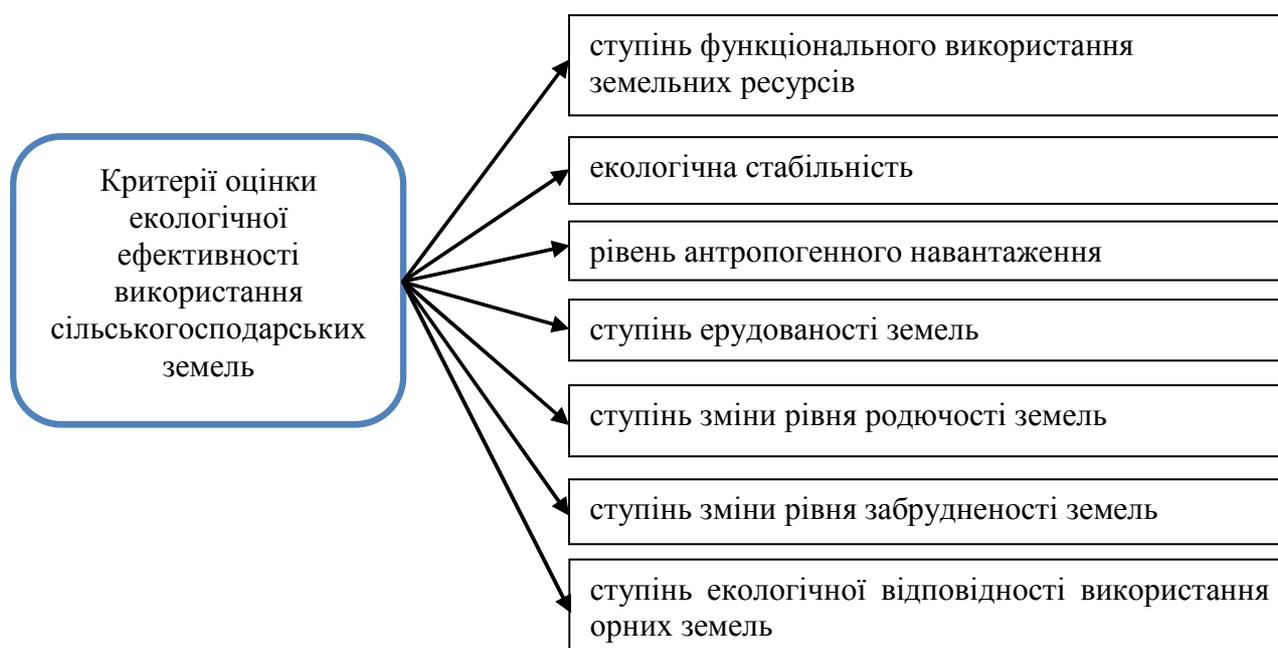

Рис. 3. Критерії оцінки екологічної ефективності використання сільськогосподарських земель

Рис. 4. Система показників оцінки ефективності використання сільськогосподарських земель

Історично домінуючим в оцінці ефективності використання сільськогосподарських земель був критерій економічної ефективності, але сучасні підходи базуються на більш ширшому соціальному та екологічному підході, які акумулюють у собі складну палітру суспільних взаємовідносин. Складність та суперечливість застосування критеріїв та показників оцінювання ефективності використання сільськогосподарських земель обумовлюється тим, що ефективність як оціночна категорія, охоплює вибір та реалізацію управлінського процесу, передбачає цілеспрямованість, що зумовлює зміну критеріїв її оцінювання у відповідності із змінами поставлених цілей, існуючих стандартів та визнаних цінностей, що в свою чергу, визначає її домінанти.

Виходячи із специфіки механізму ефективного використання сільськогосподарських земель, оцінка ефективності має водночас визначатись: економічною та екологічною ефективністю. Тож, і критерії оцінки мають бути визначені окремо для кожного з видів ефективності.

Зупинимось у першу чергу на розгляді критеріїв оцінки економічної ефективності використання сільськогосподарських земель. Економічна ефективність визначається через різні кількісні та вартісні показники, що характеризують проміжні і кінцеві результати використання земель. Проте, як свідчать результати досліджень, зосередження уваги тільки на кількісних та вартісних показниках призводить до небажаних результатів. По-перше, через те, що витрати легше виміряти, ніж вигоду, до того ж ефективність ча-

сто зводять до економії, тобто насправді гонитва за ефективністю перетворюється на прагнення до скорочення витрат, а не до удосконалення. По-друге, через те, що суспільно необхідні витрати складніше визначити, ніж економічні витрати, досить часто на практиці не враховуються зовнішні фактори впливу на ефективність використання сільськогосподарських земель. По-третє, економічні вигоди легше виявити, ніж суспільні, і коли намагаються штучно підвищити ефективність, то здійснюється заміна одних критеріїв іншими, які легше вирахувати.

Основні критерії економічної ефективності використання сільськогосподарських земель подано на рисунку 2.

Отже, приходимо до висновку, що економічна ефективність не відображає всієї специфіки відносин, які властиві механізму ефективного використання сільськогосподарських земель, тож існує нагальна потреба у одночасному визначенні екологічної ефективності.

Далі варто зупинитись на критеріях оцінки екологічної ефективності сільськогосподарського землевикористання. Відповідно до міжнародного стандарту ISO 14031-2001 [2], оцінка екологічної ефективності — це процес, який сприяє прийняттю управлінських рішень, що стосуються екологічної ефективності, методом вибору показників, збору та аналізу даних, оцінювання інформації відповідно до критеріїв екологічної ефективності сільськогосподарського землевикористання, складання звітності та розповсюдження інформації, періодичного перегляду та покращання цього процесу.

Основними критеріями екологічної ефективності використання сільськогосподарських земель мають стати наступні (рис. 3).

Таким чином, підсумовуючи, зазначимо, що ефективність використання сільськогосподарських земель є багатоаспектним поняттям, визначається різними критеріями (рис. 4), оскільки покликана відобразити відносини різних аспектів діяльності: продукту і ресурсів, результату і витрат, результату і цілей, результату і потреб, корисності та витрат. Це потребує особливих способів узгодження критеріїв між собою та пошуку їх компромісу.

Враховуючи базові положення вищенаведених наукових підходів до визначення поняття "економіко-екологічного механізму", які визнано науковою спільнотою, автором статті запропоновано власне визначення змісту і сутності "економіко-екологічного механізму ефективного сільськогосподарського землекористання". Воно трактується як сукупність важелів та регуляторів організаційного, фінансового, економічного та інформаційного впливу, що органічно інкорпоровані до системи управління ефективного використання сільськогосподарських земель, визначеність завдань і функцій яких у збалансованому взаємозв'язку сприяють досягненню оптимального співвідношення між економічно доцільними та екологічно безпечними формами і видами використання сільськогосподарських земель з метою забезпечення соціально-економічних потреб населення.

ВИСНОВКИ

За результатами дослідження:

- обґрунтовано, що під економіко-екологічним механізмом ефективного сільськогосподарського землекористання слід розуміти сукупність важелів та регуляторів організаційного, фінансового, економічного та інформаційного впливу, що органічно інкорпоровані до системи управління ефективного використання сільськогосподарських земель, визначеність завдань і функцій яких у збалансованому взаємозв'язку сприяють досягненню оптимального співвідношення між економічно доцільними та екологічно безпечними формами і видами використання сільськогосподарських земель з метою забезпечення соціально-економічних потреб населення;

- запропоновано послідовність оцінки економіко-екологічної ефективності використання сільськогосподарських земель;

- систематизовано показники економіко-екологічної ефективності сільськогосподарського землекористання.

Література:

1. Будзяк В.М. Сільськогосподарське землекористування (економіко-екологічні та управлінські аспекти) / В.М. Будзяк. — Рада по вивченню продуктивних сил України. — К.: Оріяни, 2006. — 385 с.

2. ГОСТ R ISO 14031-2001 Управление окружающей средой. Оценка экологической эффективности. Общие требования [Электронный ресурс]. — Режим доступа: http://www.znaytovar.ru/gost/2/GOST_R_ISO_140312001_Upravleni.html

3. Екосередовище і сучасність. Т. 1. Природне середовище у сучасному вимірі: [монографія] / [Дорогунцов С.І., Хвесик М.А., Горбач Л.М., Пастушенко П.П.]. — К.: Кондор, 2006. — 424 с.

4. Крушвиц Л. Инвестиционные расчеты / Пер. с нем. под общ. ред. В.В. Ковальова та З.А. Сабова. — СПб.: Питер. — 2011. — С. 22—28.

5. Осадча І. Теоретичні основи та сутність сільськогосподарського користування / І. Осадча // Землевпорядний вісник. — 2010. — № 5. — С. 42—48.

6. Ступень М.Г. Екологізаційні механізми підвищення конкурентоспроможності суб'єктів аграрної сфери / М.Г. Ступень // Сталій розвиток економіки. — 2012. — № 7. — С. 179—183.

7. Титова Н.І. Землі сільськогосподарського призначення: права громадян України. Науково-навчальний посібник // За ред. докт. юрид. наук, проф. Н.І. Титової. — Львів: ПАЮ, 2005. — 368 с.

References:

1. Budziak, V.M. (2006), Sil's'kohospodars'ke zemlekorystuvannya (ekonomiko-ekolohichni ta upravlins'ki aspekty) [Agricultural land-tenure (economic- ecological and administrative aspects)], Rada po vyyvchenniu produktyvnykh syl Ukrainy, Kyiv, Ukraine.

2. Upravlenye okruzhaiushej sredoj (2001), GOST R ISO 14031-2001 "Otsenyvanye ekolohycheskoj efektyvnosti. Obschye trebovaniya", available at: http://www.znaytovar.ru/gost/2/GOST_R_ISO_1403-2001 (Accessed 10 January 2001).

3. Dorohuntsov, S.I. Khvesyk, M.A. Horbach, L.M. and Pastushenko, P.P. (2006), Ekoseredovysche i suchasnist [A natural environment is in the modern measuring], Kondor, Kyiv, Ukraine.

4. Krushvyts, L. (2011), Ynvestytsyonnye raschety [Investment calculations], Pyter, SPb., Russia.

5. Osadcha, I. (2010), "Teoretychni osnovy ta sutnist' sil's'kohospodars'koho korystuvannya", Zemlevporiadnyj visnyk. vol. 5. pp. 42—48.

6. Stupen', M.H. (2012), "Ekolohizatsijni mekhanizmy pidvyschennia konkurentospromozhnosti sub'ektiv ahrarynoji sfery", Stalyj rozvytok ekonomiky, vol. 7, pp. 179—183.

7. Tytova, N.I. (2005), Zemli sil's'kohospodars'koho pryznachennia: prava hromadian Ukrainy. [Earth of the agricultural setting: rights for the citizens of Ukraine], PAYu, L'viv, Ukraine.

Стаття надійшла до редакції 20.01.2014 р.

